

literatuurlijst met nogal wat Engelstalige publikaties over de Vlaamse beweging en de taalstrijd in België. Al met al een zeer verzorgde uitgave die zeker in een behoefte zal voorzien.

Allerwege is er belangstelling voor het nationalisme en een collectie documenten uit een land waarde vorming van een 'Staatsnatie' mislukt is en taalnationalisme ten grondslag ligt aan een federaliseringsproces maakt de uitgave alleen maar belangwekkender. Dit geldt te meer daar een gelijksoortige verzameling documenten, zoals deze te vinden is in deel 15 van *Twintig eeuwen Vlaanderen* slechts tot het begin van de jaren zeventig loopt en weinig bevat over de federalisering. Misschien valt een uitgave in het Nederlands te overwegen. Naast een goede aanvulling op *Twintig eeuwen Vlaanderen* vormt een groot aantal van de teksten zeer geschikt materiaal voor leerlingen uit de hoogste klassen van het atheneum om met vraagstukken uit het Vlaams-Belgische verleden van 1780 tot 1990 kennis te maken.

P. van Hees

F. Lequin, ed., *The private correspondence of Isaac Titsingh, I, (1785-1811)* (Japonica Neerlandica IV, Titsingh Studies I; Amsterdam: J. C. Gieben, 1990, xlix + 534 blz., 8 biz. ill., f105,-, ISBN 90 5063 052 9 (verb.)).

In 1949 verscheen bij de Koninklijke vereniging Indisch instituut een erudiete en boeiende brochure over het sociale en culturele leven in de factorij Chinsura van de Verenigde Oostindische Compagnie (VOC). Auteur was de toen in Nederlandse historische kringen nog weinig bekende Charles Ralph Boxer. De held van zijn verhaal was de nog minder bekende Isaac Titsingh (1745-1812). Uit deze brochure bleek dat Titsingh onder VOC-ambtenaren een uitzonderlijke figuur was over wie een boeiende biografie geschreven zou kunnen worden. Uit zijn dissertatie, verschenen in 1982 (zie *BMGN*, IC (1984) 456-458), bleek reeds dat Lequin in het voetspoor van Boxer grote belangstelling voor Titsingh had. Die inspiratie heeft hij nu concreet vorm gegeven; hij publiceerde 215 brieven van, aan en over Titsingh die hij opdroeg aan de werker van het eerste uur Boxer. Lequin laat niet na zijn held te prijzen, onder andere door af te dingen op de betekenis van die andere, meer bekende Japankenner, Von Siebold. Men kan zich afvragen of een bezorger van iemands correspondentie deze persoon zo onomwonden in de lucht moet steken. Hij kan in zijn inleiding beter wat terughoudend zijn en de lezer zelf laten oordelen op grond van het gepubliceerde. Het is duidelijk dat Lequin in Titsingh een verwante geest vond: een harde werker met grote culturele belangstelling, 'obsessed by a neurotic passion for punctuality' (xviii). Dat laatste in het bijzonder kan een uitgever van bronnen goed gebruiken. Lequin laat geen steek vallen en zo werd zijn publikatie een voorbeeld van hoe het moet: integrale tekstweergave, exacte omschrijving van de stukken, lijsten van correspondenten, van geadresseerden en van origine van de bronnen, een index en acht foto's van pagina's uit de brieven.

Het kloeke eerste deel van de serie, die drie delen zal gaan omvatten, begint met een compacte *General introduction* waarin leven en werk van Titsingh, karakter en inhoud van de brieven en de manuscripten beschreven worden. Titsingh, opgeleid als arts, ging in 1765 als onderkoopman naar de Oost. Van 1779 tot 1784 zat hij met twee onderbrekingen in Japan, waar hij een collectie Japonica opbouwde. Zijn informanten over de Japanse cultuur en geschiedenis waren de Japanse tolken van de compagnie en de kleine bent van *rangakusha*, de 'Hollandkenners', die bij de VOC op Deshima verwoed kennis over Europa verzamelden en Japan wilden openen voor Europese wetenschap en techniek. Toen Titsingh van 1785 tot 1792 directeur van de VOC-factorij Chinsurah in Bengalen was, bleef hij corresponderen met deze wetenschappelijke

vrienden in Japan. Daarnaast correspondeerde hij met familie in de Republiek over particuliere zaken, waaronder veel over zijn wetenschappelijke belangen, zoals het in druk laten verschijnen van zijn geschriften. Hoewel Titsingh het in Bengalen niet echt leuk vond, danken we aan zijn plaatsing daar de informatie over zijn Japanse hobby. Was hij in Japan gebleven dan had hij niet hoeven schrijven met zijn Japanse informanten. De brieven beginnen met zijn plaatsing in Chinsurah; 106 stammen er uit deze tijd. Na 1792 was hij raad-extraordinaris te Batavia, ging in 1794-1795 als ambassadeur naar het keizerlijk hof in Peking en repatrieerde daarna. Napoleontisch Europa kende niet het klimaat waarin drukkers het risico namen van wetenschappelijke uitgaven. Zo slaagde Titsingh er niet in zijn geschriften gedrukt te krijgen. Hij was zelf wat onrustig; dat bevordert het afwerken van wetenschappelijke verhandelingen niet. Hij woonde in Londen en Bath, reisde veel tussen Amsterdam en Parijs, vestigde zich tenslotte in de laatste stad, waar hij op 2 februari 1812 eenzaam stierf. De Franse staat nam zijn nalatenschap, die bedoeld was voor het British Museum, in beslag; daarna raakte zij verspreid onder andere via veilingen.

Met vasthoudendheid heeft Lequin de overblijfselen van Titsinghs nalatenschap opgespeurd. Zo kon hij in dit eerste deel van diens particuliere correspondentie de volgende bestanden opnemen: 113 copieën van brieven van Titsingh in de British Library; 50 brieven aan Titsingh in de Kyoto University Library; 20 brieven verspreid over het ARA, de KB, beide in Den Haag, het Rijksarchief Noord-Holland te Haarlem en de Bibliothèque Municipale te Lille; brieven uit de collectie Hendrik Albert Schultens in de UB Leiden en nog enige andere kleine fondsen. Bovendien deed Lequin een ontdekking: 70 brieven van en enige aan Titsingh in de Archives d'Outre-Mer te Aix-en-Provence. Deze zijn inmiddels verschenen in deel II. Deel III zal de noten bij de delen I en II bevatten plus een cumulatieve index.

Dit brengt me op een milde kritiek op de uitgave. Het is jammer dat de drie delen niet tegelijk verschijnen; nu zitten wij al enige tijd met een deel zonder dat de noten beschikbaar zijn. Bovendien zal de lezer die de noten niet kan missen, twee boeken naast elkaar moeten gebruiken. Het Centrum voor Japanologie en Koreanistiek van de Leidse universiteit heeft er goed aan gedaan het Titsingh project te entameren. Lequin gaf daar de stoot toe. Er worden nog meer publikaties uit Titsinghs nalatenschap in het vooruitzicht gesteld. Moge het hoge gehalte door Lequin gesteld gehandhaafd blijven.

H. K. s'Jacob

A. M. Elias, P. C. M. Schölvinc, met medewerking van H. Boels, *Volksrepresentanten en wetgevers. De politieke elite in de Bataafs-Franse tijd 1796-1810* (Amsterdam: Van Soeren & Co., 1991, 332 blz., f69,50, ISBN 90 6881 018 9).

De leden van de Eerste Nationale Vergadering waren merendeels 'middle-class, middle-aged and middling of opinion' schreef Simon Schama in 1977 in zijn *Patriots and liberators* (246) om vervolgens anderhalve bladzijde lang uit te weiden over de samenstelling van Nederlands eerste echte volksvertegenwoordiging. Hij deed dat deels beredeneerd en deels op grond van impressies, want een publikatie die hem dienaangaande harde feiten kon verschaffen, ontbrak op dat moment. Inmiddels is een dergelijk werk wel voorhanden: na zo'n vijftien jaar onderzoek publiceerden medewerkers van de afdeling Oud-Vaderlands Recht van de Leidse universiteit de door hen verzamelde biografische gegevens over de 'parlementariërs' uit de Bataafs-Franse tijd.

Gezien de toenemende belangstelling voor deze periode werd naar de resultaten van dit onderzoek reikhalzend uitgezien. Maar helaas, het lange wachten wordt niet beloond. Wie